

Mönsüm Alişov,
Pedaqogika üzrə elmlər
doktoru, professor

Pedaqoji ədəbiyyatda, normativ-hüquqi sənədlərdə təhsil standartı termini işlənsə də bunlar mahiyyət etibarilə fənlərin məzmununda öz ifadəsini tapmırdı. Təhsil varsa, standartlar və proqramlar da olmalıdır. Keyfiyyət cavabdehlik daşıyan müəllim qəbul olunmuş təhsil standartlarından kənara çıxmadan fərdi tədris proqramı tətbiq edə bilər. Təhsil ardıcıl aparılan dövlət siyasəti nəticəsində yeni inkişaf pilləsinə qalxmışdır. İnsan potensialının inkişafı təhsil sisteminin əsasıdır. Təhsil sisteminin gədən modernləşmə, yeni təlim texnologiyalarının, innovasiyaların elmi əsaslarının tətbiqi xüsusiyyətlərinin əvvəlcədən işlənməsi həlledici mahiyyət daşıyır.

Azərbaycan yeni təhsil sistemində tədrisçi olaraq keçir, gənclərinizin daha güclü təhsil alması üçün ardıcıl olaraq tədbirlər görülmür. Əsas ideya odur ki, azərbaycanlı hər şeydən öncə mənəviyyətli, savadlı, intellektual səviyyəsi yüksək olan insan olmalıdır. Maddi bazanın təkmilləşdirilməsi məktəbin səviyyəsinin qaldırılmasının ən birinci şərtlərindən hesab edilir. Məktəbin adlı-sanlı olmasının ən birinci göstəricisi, dünən də belə idi, indi də belədir, o da şagirdlərinin xoş sorağıdır. Orta məktəbdəki uğurlu təhsilin nəticəsi ali məktəblərə qəbulla dəyərlandırılır, ar-tıq məktəblər bu məsələyə plan və öhdəlik kimi baxırlar, mükafat və cəza da bəzən buna əsaslanır, işə yanaşma tərzini baxımından bunu məqbul hesab etməyə də fakt da faktlığında qalır. Kim ki öz biliyinə görə ali məktəblərə qəbul olursa, məktəbin də ən böyük qürrəsi elə bu göstəricisidir.

Sovet İttifaqının dağılması

baş çatanda biz çətin təsəvvürümüze gətirərdik ki, vur-tut on ildən sonra dünya bütünlüklə informasiya texnologiyaları vasitəsilə idarə ediləcəkdir. Prezident İlham Əliyev XXI əsrin əvvəlində dövlət siyasətinin strategiyasını formalaşdırarkən sabah Azərbaycanın ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi inkişafının əsas inteqratoruna çevriləcək nəsillər haqqında düşünür. Çünki qarşıdakı işlərin və layihələrin uğuru bu nəsillərin sabit, təhlükəsiz və fi-

Ən ümdə vəzifələrdən biri insanların təhsillik səviyyəsinin yüksəlməsinə nail olmaqdır

ravan inkişafından asılıdır. Azərbaycan təhsil sisteminə islahatların məqsədi ondan ibarətdir ki, bizim təhsil sistemimiz dünya təhsil sisteminin müvafiq standartlarına uyğunlaşdırılsın. Təhsil sahəsində əldə olunan uğurların təkə məktəblərin maddi bazasının möhkəmləndirilməsi ilə məhdudlaşmır. İslahatlar, ilk növbədə bu sahədə fəaliyyət göstərən tərəfindən qəbul edilməlidir, əvvəlki dövrlərə nisbətən bu islahatlar əksəriyyət tərəfindən çox razılıqla qarşılanır. Şübhəsiz ki, ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafı təhsil sisteminin də təchəkkülünə zəmin yaratmışdır. Hazırda qarşıda duran ən ümdə vəzifələrdən biri Milli Kurikulumun tətbiqi nəticəsində insanların təhsillik səviyyəsinin yüksəlməsinə nail olmaqdır. Təhsillik səviyyəsi əvvəllər də, indi də bəşəriyyətin ən mühüm humanist dəyərləri olaraq qalır. Təhsilin dəyəri, birinci növbədə, insan tərəfindən əldə edilmiş biliklərin nə dərəcədə onu əhatə edən sosial gerçəkliyə adaptasiya olunmasına və bu gerçəkliyə humanist təsir göstərməsinə imkan verməsi ilə müəyyən edilir.

Bu gün təhsilimizin gündəmdə olan ən prioritet problemlərindən biri onun idarə olunmasıdır. Müasir şəraitdə keyfiyyətin idarə olunması kimi vurğulanan bu texnologiya aktual olduğu qədər də araşdırma tələb edən bir məsələdir. Mahiyyət etibarilə keyfiyyətin idarə olunması, təbii olaraq, inzibati amirlik üsulunu sıradan çıxarır, təhsildə demokratik idarəetmənin tətbiqinə əsaslanır. Rəhbərlik idarəetmə ilə müqayisədə daha ümumi anlayışdır.

Onun hüduqlarında

idarəetmənin müxtəlif sahələri üçün ümumi prinsiplər istiqamətlər müəyyən edilir. İdarəetmədə iştirak edən şagird, müəllim və valideynləri yaradıcı fəaliyyətə istiqamətləndirmək üçün onların qarşılıqlı işinin təşkiline nail olunmalıdır. Pedaqoji prosesin təkmilləşməsi, səmərəli yollar, metodlar və vəsaitlər axtarmaqda şagirdlərin yaradıcı düşünməsi üçün stimullar yaradılır. Təhsil alan şagirdin yetişdirilməsində, təlim-tərbiyə işinin qurulmasında əsas ağırlıq məktəbin üzərinə düşür.

Ailə, ictimaiyyət və məktəbin vahid istiqamətdə əlbir olmasına səy göstərilməlidir. Şagirdin mənəvi keyfiyyətləri, xarakter əlamətləri, müəllimin, müə-

liminki də direktorun gözü qarşısında canlanır, təşəkkül tapır. Direktor idarəetmədə ikinci pillədə gəlsə də əsas sayılır, o məktəbin gündəlik fəaliyyətini planlaşdırır və onu idarə edir. Məktəb rəhbərliyi müəllimlərə tövsiyə xarakterli istiqamətlər verir, onları tədris, əyani vəsaitlərlə təmin edir, müəllimlərə diqqət və qayğı göstərir.

Əvvəllər bütün bunlar məktəb direktorlarının əlində idi, yeni müəllimin işə qəbulu, bir məktəbdən digərinə köçürülməsi işini direktorlar aparırdı. Ancaq bu sahədə o qədər neqativ hallar baş verdi ki, nəticədə Təhsil Nazirliyi işə qəbulu mərkəzləşdirilmiş qaydada keçirməyə məcbur oldu. Hesab edirəm ki, gələcəkdə bu səlahiyyətlər yenidən məktəb direktorlarına veriləcək. Müəllimin işə qəbulu, qiymətləndirmə sahəsində vəsaitlərin hazırlanması və digər məsələlər mərkəzləşdirilmiş qaydada həyata keçirilir.

Özünü idarə etmək o demək deyil ki, məktəb direktorları bu və ya digər şəkildə hər şeyi özləri etməlidirlər. Burada söhbət qanunvericilik çərçivəsində fəaliyyət göstərən məktəblərin artırılmasından gədir. Səlahiyyətlərin artırılması isə öz növbəsində daha yüksək cavabdehlik və hesabat vermə tələb edir. Səlahiyyətlər aşağı olduğuna görə məktəb rəhbərliyi nəticələrə görə cavabdehlikdən boyun qaçırma bilər və "idarəetmə məsələləri səlahiyyətimdə olmadığından, nəticəyə də mən məsuliyyət daşımırım" deyir. Müəllim mərkəzləşdirilmiş imtahan verdikdən sonra məktəbə işləməyə gəlir. Əgər məktəb direktorunun müəllimi işə qəbul etmək səlahiyyəti varsa, sabah həmin müəllimin göstərdiyi nəticəyə görə də məhz özü cavabdehlik daşımaldır. Bu, çox önəmli bir dəyişiklərə səbəb ola bilər.

Lakmus kağız rəngin dəyişir - reaksiyadır. Tərbiyədə də uşaq öz vəziyyətini dəyişməlidir. Məktəb üçün iki vacib cəhətə daha çox önəm verilməlidir - kollektivdə sağlam mühitin yaradılmasına, ikincisi də davamiyyət faizinin yüksəldilməsinə. İdarəetmə məsələlərində bi iki məsələ, hər iki problem bir-birilə bağlı olduğundan onları bir müstəvidə həll etmək lazımdır. Məktəbdə yaradılan nizam-intizam, tərbiyənin düzgün təşkili bu amildən çox asılıdır. Şagird məktəbdə qayda-qanunu pozur, nizam-intizama tabe olmur və məktəb belə ona hansısa inzibati cəza tətbiq edəndə müdaxilələr, təzyiqlər artır. Uşaq məktəb qayda-qanununu pozmuş olsa, ona tələb olunan cəzanı tətbiq etmək çə-

tin olur. Ən ciddi cəza kimi şagirdləri məktəbdən kənarlaşdırmaq məktəbin səlahiyyətinə aid deyil. Ən yaxşı halda həmin iki cəhətə fikir verib onun təşkilinə ilboyu nail olmaq lazımdır, onda bu problem də öz həllini tapar.

Pedaqoji prosesdə

müəllim təhsilin inkişafı ilə əlaqədar qarşıya qoyulan məqsədin həlli üçün texnoloji baxımdan fəaliyyətini planlaşdırmağı bacarmalıdır. Müəllim olmaq üçün öyrətməyin yolları, üsulları, metodlarını düzgün tətbiqini təmin edən texnologiyaları mənimsəmək günün reallığıdır. Kurikulum mərkəzində həyata keçirilən müzakirələrdə ixtisasfənn müəllimlərinin iştirakını vacib sayırıq. Fənn kurikulumu ilə əlaqədar işçi qrupunun təşkil etdiyi müzakirələrdə yüzlərlə müəllimin iştirakı, keçirilən işgüzar mühitdə dəyərli fikirlərin ifadə olunması, təkliflərin, iradların, arzuların bildirilməsi yekunda daha əhəmiyyətli bir sənədin hazırlanmasına zəmin yaradır. Məktəbdaxili və məktəbdənkənar təlim arasında mövcud olan fərqlərin aradan qaldırılmasında və əldə edilən biliklərin həyatla uzlaşdırılmasında inteqrativ təlimin rolu böyükdür.

Təhsil sferasında keyfiyyət, təhsilin nəticələrinə uyğun müəyyən edilmiş standartlara müvafiq öyrənilmələrin səviyyəsinə müəyyən edən ən mühüm göstəricisidir. Keyfiyyətli təhsil sisteminin qurulmasına, onun idarə edilməsinə yanaşmalar müxtəlifdir. Təhsilşünaslıqda idarəetmə, innovasiyaların tətbiqi, problemlərin araşdırılması bu günün əsas tələblərindəndir. Gənc nəsillərin tərbiyəsi ilə məşğul olan müəllim innovasiya xarakterli nadir təhsil sferası kimi qəbul olunur. Pedaqoji ali təhsil müəssisələrində səriştəli kadr hazırlığına keyfiyyətin idarə edilməsinin monitorinqi təhsilin qarşısında dayanan əsas məqsədlərin həyata keçirilməsində özünəməxsus rol oynayacaqdır. Peşəkar müəllim fəaliyyətində yaradıcılıq imkanlarını göstərmək üçün tədqiqatlarını genişləndirmək qayğısına qalmalıdır, dərslərini diqqətlə müşahidə etməklə şagirdlərinin dərslərini gedişinə təsir gücünü artırmalıdır. Təhsil Nazirliyi respublikanın 7 orta ümumtəhsil məktəbində yeni pilot layihəni reallaşdırdı. Layihənin məqsədi bu məktəblərdə dilin tədrisi və təkmilləşdirilməsi üzrə səviyyəni yüksəltməkdir.

Qabiliyyət elə bir məharət ki,

o, zaman və şəraitə görə üzə çıxır, xüsusilə müəllimlik qabiliyyəti. Pedaqoji qabiliyyət sistemli xarakter kəsb edir. Özü də bu pedaqoji qabiliyyət özündən sonrakı üçün psixoloji zəmin yaradır... Pis şagird yoxdur, pis valideyn və pis müəllim var. Şagird üçün şərait yaradılmalıdır-məktəbdə müəllim, evdə valideyn. O, həmişə nəzarət altında olmalıdır, amma onun müstəqilliyi və sərbəstliyi qorunmaq şərtilə. Valideynlərin əksəriyyəti sanki uşağından bir az qırağa düşüb. Ata səhər çıxır evdən, gecəyəri evə dönür, belə də valideyn məsuliyyəti də müəllimin üzərinə gəlir...

Müəllim haqqında müxtəlif pedaqoji mülahizələrin olduğu məlumdur. Onun həssaslığını, yüksək insani hisslərə, qnostik keyfiyyətlərə malik olmasını dəyərliyənlər də vardır. Son zamanlar onun təşkilatçılıq, öyrətmə, perseptiv, kommunikativ, tələqinedici, tədqiqatçılıq, elmi-idraki qabiliyyətlərinin olmasına daha çox üstün yer ayrılır. Əlbəttə, bu keyfiyyətlərin hamısı müəllim üçün lazımdır və onların müəllim hazırlığı prosesində inkişaf etdirilməsi zəruridir. U.Çörçillin də dedi ki, "mən həmişə öyrənməyə hazırım, lakin həmişə kiminsə mənə öyrətməsinə hazır deyiləm". Tədrisin ən gözəl yolu da elə budur, ona lazım olan informasiyanı təbii yolla həll etsin.

2005-ci ilin avqustunda "Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Proqramı" (2005-2007-ci illər) qəbul olunub. Həmin proqramın hədəfi orta ümumtəhsil məktəblərinin kompüterləşdirilməsi idi. Xüsusən də hər 29 şagirdə bir kompüterin düşməsi bu proqramın qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri idi. 2008-ci ilin iyun ayında "2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqda sərəncam imzalanmışdır. Dövlət Proqramı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 17 fevral tarixli 1146 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə milli strategiya (2003-2012-ci illər)" əsasında hazırlanmışdır. 2010-cu il Təhsil Nazirliyi tərəfindən "Təhsildə İKT

ili" elan olundu. "Təhsildə İKT ili" çərçivəsində elektron resursların yaradılması barədə yeni layihələr və tədbirlər həyata keçirilir. Dövlət proqramı çərçivəsində təhsil sahəsində ən gənşirmiyyətli "Elektron təhsil" respublika müsabiqəsi keçirilib.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanda İKT-nin tətbiqini prioritet məsələ hesab etmişdir. İKT-nin cəmiyyətin müxtəlif sahələrində tətbiqi ilə bağlı milli strategiya qəbul olunmuşdur. Ölkəmizdə informasiya cəmiyyətinin artıq praktiki müstəvidə, bir konkret fəaliyyət planı çərçivəsində icra olunması üçün müəyyən tədbirlər həyata keçirilir. Milli kurikulumun tətbiqindən ötən zaman müddətində pedaqoji sahədə çalışanların peşəkarlığı səviyyəsinin yüksəldilməsi zərurəti yarandı. Bu gün yeni təlim texnologiyalarından kənar qalmaq mümkün deyildir. Məhz buna görə də müəllimlər özlərinin ehtiyaclarına uyğun İKT, kurikulumun tətbiqi ilə bağlı kurslardan keçərək öz biliklərini təkmilləşdirirlər.

Dövlət başçısının informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişaf etdirilməsi yolu ilə respublikanın zəngin iqtisadi potensialının insan kapitalı ilə nailiyyətlər əldə edən Azərbaycanda idarəetmənin müasir texnologiyalar əsasında qurulması, ilk növbədə zamanın tələbindən irəli gəlir. Təlim texnologiyası üzrə avadanlıqlardan istifadə etmək nə təlim texnologiyasının keyfiyyətinə təminat verir, nə də təlim və tədrisin səmərəliliyini artır. Bu istiqamətdə atılan addımlardan biri də ölkəmizin təhsil tarixində ilk dəfə olaraq Azərbaycan tarixi, kimya, fizika, biologiya fənləri üzrə elektron təlim materialları və əyani vəsaitlərin hazırlanması məktəblərə çatdırılması olmuşdur.

Ölkənin təhsil sisteminə İKT-nin hazırkı tətbiq səviyyəsi qənaətbəxş deyil. Belə ki, bütövlükdə təhsil sisteminin informasiya infrastrukturunun səviyyəsi günün tələblərindən çox uzaqdır. Şagird, tələbə, kompüter nisbətində bütövlükdə ölkə üzrə, xüsusilə də bölgələrdə və kənd yerlərində optimallaşdırılmasını qarşıda duran ən vacib problemlərdən biri sayılır. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarına (İKT) malik olmadan, heç bir nəzəri metodologiyani praktikada tətbiq etmək olmaz. Ola bilsin ki, biz yüksək biliyə və materiallara malik olaq, amma praktikada onu tətbiq etmək üçün İKT sistemlərinə malik olmaq lazımdır.